

Kazimierz RĘDZIŃSKI

[rec.] Lidia Burzyńska-Wentland, *Strajki szkolne w Prusach Zachodnich w latach 1906–1907*, Gdańsk 2009, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 255

Wydana w styczniu 2009 roku książka Lidii Burzyńskiej-Wentland pt. *Strajki szkolne w Prusach Zachodnich w latach 1906–1907* to pozycja cenna i wartościowa, uzupełniająca w znaczącym stopniu historiografię Pomorza Nadwiślańskiego w zakresie walki dzieci polskich o nauczanie religii w języku ojczystym w szkolnictwie pruskim. Autorka podjęła się niełatwego tematu, który został dotychczas jedynie naświetlony w związku z 50. rocznicą strajków szkolnych i w zasadzie wywoływany był okazjonalnie. Wcześniejsze ustalenia uznanych autorytetów naukowych – profesorów: A. Bukowskiego i K. Trzebiatowskiego, zostały przez autorkę znacznie rozszerzone i zreinterpretowane w sposób wyważony, ale krytycznie odnoszący się do dotychczasowych tez. Zawarte w pracy rozstrzygnięcia poznawcze pozwalają dostrzec jednoznaczne uwarunkowania polityczne i mechanizmy procesów germanizacyjnych doprowadzających do masowego ruchu społeczeństwa polskiego w obronie nauki religii w języku ojczystym. W pracy autorka podjęła się trudnej próby zrekonstruowania przebiegu strajków szkolnych w Prusach Zachodnich na tle polityki społeczno-gospodarczej zaborcy pruskiego. Badania te były żmudne, wymagające bardzo dobrej znajomości języka niemieckiego, umiejętności odczytywania ręcznie pisanego pisma gotyckiego, co zawężyła w znacznych stopniu liczbę osób mogących podejmować takie wyzwania badawcze. Ich efekt jest jednak imponujący, zważywszy, że autorka wykorzystwała bogaty zasób niemieckich źródeł archiwalnych, źródeł drukowanych, literatury przedmiotu, prasę oraz polskie i niemieckie opracowania. Na uwagę zasługuje szczególnie umiejętność wykorzystania tej wiedzy i jej zastosowanie w zakresie nakreślonego tematu. Cenne i podnoszące wartość pracy okazały się również wywiady z uczestnikami strajków szkolnych z lat 60.

i 70. XX wieku, które dla potrzeb książki udostępnił autorce dr Jerzy Szews, jej pierwszy nauczyciel i uznany historyk oświaty.

Omawiana pozycja składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym z nich – *Geneza strajków szkolnych w Prusach Zachodnich w latach 1906–1907* autorka przedstawiła sytuację polityczną, gospodarczą i społeczną w XIX wieku i w przededniu strajków szkolnych w Prusach Zachodnich, politykę szkolną prowadzoną przez zaborcę, wpływ rewolucji 1905 roku na postawy społeczeństwa polskiego, wybuch strajków szkolnych w Poznańskim w 1906 roku, a także wpływ prasy pomorskiej na rozwój strajków szkolnych na omawianym terenie. Rozdział II – *Przebieg strajków szkolnych w Prusach Zachodnich w latach 1906–1907* ukazuje szczegółowo przebieg akcji strajkowej w dwóch rejencjach Prus Zachodnich – gdańskiej i kwidzyńskiej w rozbiciu na poszczególne powiaty, dynamikę rozwoju akcji strajkowej, procentowy udział dzieci ze szkół symultанных i katolickich, co jak się okazało, nie było bez znaczenia przy podejmowaniu strajku w poszczególnych placówkach. W rozdziale III – *Metody i formy przeciwdziałania strajkom szkolnym* – przedstawiono szeroki wachlarz kar i szykan zastosowanych przez zaborcę w celu zdławienia strajku. Autorka ustaliła ich liczbę, rodzaj, a nawet dokonała pewnych podsumowań, na które pozwoliła zgromadzona wiedza. Rozdział IV i ostatni – *Działania społeczeństwa polskiego w obronie języka ojczystego a strajki szkolne*, zawiera informacje na temat organizowanych wieców szkolnych i akcji petycyjnej, charakteryzuje postawy rodziców wobec strajków, przedstawia walkę parlamentarzystów polskich o język ojczysty na forum sejmu pruskiego i parlamentu niemieckiego, ujawnia działania polskiego duchowieństwa katolickiego w kwestii języka polskiego, a także ujawnia stosunek prasy pomorskiej do strajków szkolnych. Pracę wzbogacają aneksy, szczegółowe tabele z danymi dotyczącymi daty rozpoczęcia i zakończenia strajków, a nawet nazwiskami strajkujących dzieci, które udało się ustalić w trakcie przeprowadzanych badań na podstawie polskich i niemieckich źródeł archiwalnych, a także unikatowe zdjęcia skazanych na karę więzienia księży dekanatu lubawskiego. Aneksy w przypadku książki L. Burzyńskiej-Wentland stanowią integralną część pracy, których nie sposób pominąć w trakcie lektury. Są one również odzwierciedleniem rzetelności i skrupulatności badań.

Wydaje się, że praca zyskałaby jeszcze więcej na wartości, gdyby autorka osobiście przeprowadziła kwerendę archiwalną w Archiwum w Merseburgu w Niemczech, a nie odnosiła się do badań przeprowadzonych w tymże archiwum przez Rudolfa Kortha, którego książkę pt. *Die preussische Schulpolitik und die polnischen Schulstreiks. Ein Beitrag zur preussischen Polenpolitik der Ära Bülow* finansowały ziomkostwa niemieckie w 1963 roku. Niemożność dotarcia do archiwum autorka rekompensuje jednak krytyką doboru źródeł przez R. Kortha i obnaża ich wybiórczy charakter dla potrzeb określonych kręgów politycznych w Niemczech.

Praca L. Burzyńskiej-Wentland jest znaczącą pozycją mogącą przyczynić się do upowszechniania wiedzy o formach oporu społeczeństwa polskiego wobec nagminności łamania prawa przez zaborcę pruskiego, a także stanowić jedną z czołowych pozycji w zakresie edukacji regionalnej. Szczególnie powinni znać ją Kaszubi i Kociewiaczy, którzy w walce o obronę języka polskiego na lekcjach religii ponieśli największe ofiary i ciężary finansowe odczuwane przez całe rodziny jeszcze do czasów I wojny światowej.

Trudno więc nie zgodzić się z recenzentem wydawniczym, Stanisławem Gawlikiem, że „praca jest dziełem warsztatowo dojrzałym, trafnie rozwiązany metodologicznie, sumiennie odkrywającym nowe obrazy strajków szkolnych dzieci polskich”.